

Բայց չմոռանա՛ք ըսել որ կատարեալ մանկավարժութիւն լինելու համար կը պակսին մէջը ոչ սակաւ կէտեր, որք անտարակոյս յաջորդաբար Նիւթին յաջորդ էջերը պիտի կազմեն :

Կը յուսանք որ այս ամէնը անթեւ իղձեր չպիտի լինին . և ոոցա թեւեր առողջ պիտի լինի եռանդուն ազգութեան համամասութիւնը : Յիրաւի, ինչ գեղեցիկ բազմ մ'է մեզ աւանդու համար՝ եթէ մանեան մեր ամէն դպրոցներու մէջ սոցա նման օգտակար նորութիւնք . որով աշակերտք իրենց առողջութիւնը պահելով հանգիստ, սակաւ ժամանակի մէջ շատ բան պիտի սորուին և պիտի դիտնան յաւանայնի աստիճանաբար բարձրանալ, շնորհիւ ուսեալ, լուսամիտ և եռանդուն վարժապետաց : Դժուար չպիտի լինի զթէ կ. Պոլսոյ դպրոցներու մէջ ծաւալել նոցա յղացած խորհուրդները, միայն թէ չպակսին խոհեմութիւն և անձնանկրութիւն :

Զ. Ս.

— 3300003 —

ԳԵՂԵՑԿԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

(Շար. տես յէջ 373)

ՄԱՍՆ Բ

ԳԼՈՒԽ Բ. — ԱՐՈՒՆԵԱՆՈՒՆ

1. Մեր արտաքուստ ընդունած տպաւորութեանց կամ ըստ մեր ձեռնհասութեան անոնց զուգահրութեանց, կ'ամ մեր մտաւորական յղացմանց արտայայտութիւնն աւրուստ կը կոչուի :

Արուեստագիտական արդիւնք առաւել կ'ամ նուազ արժանիք կ'ունենան՝ ըստ որում այդ տպաւորութիւնք՝ կ'ամ զուգահրութիւնք կ'ամ ստեղծմունք աւելի կենդանի կ'ամ ազգու են և ըստ որում զանոնք աւելի կ'ամ նուազ յաջողութեամբ կ'արտայայտենք :

2. Նոյն իսկ նախապատմական դարուց թուած հետքերուն մէջ, կը գտնենք մարդու գէպ յարուստ ձկտումը : Ի սկզբանէ անտի իւր այս նկատմամբ մանաւանդ տարբերել կը թուի նա կենդանեաց գասէն՝ որոց ուրիշ կողմանէ համակարիք է : Օրէնք՝ հաստասութիւն չունեցած՝ արուստ մ'ունէր : Քարայրներու խորն իսկ՝ ուր կ'ապաւինէր ինքզինք պատասպանիւս համար վայրենի գազանաց յարձակումներէն՝ իւր նետերուն և գայլախաղէ վանակներուն վրայ կը գտնենք փորագրեալ գորգեր, որ անտարակոյս այդ գէղեցիկուն ամբողջութիւնն աւելցնելու չէին նըպատեր : Ասոնցմէ զուրս կը գտնենք նախնական մարդէն դառնականութեալ մանեակներ, ապառնշմաներ, օգեր որ իրենց անյայտ ձեւին տակ ալ՝ կը յայտնեն մարդու մէջ գեղեցիկին տեսնէ մը, որ զգացմամբ միայն չբաւականանալով՝ արտայայտել կը փորձէ :

Հիմակաւն վայրենիներն ալ որ քաղաքակրթութեան տեսակետով մեզմէ դարերու հեռաւորութիւնը կը պահեն՝ նոյն զգացումները կը յայտնեն իրենց մարմնոյն վրայ բրած կտրուածներով՝ իրենց գանկի մարմին մէջ բոյսեր գետեղելով, վերջապէս փախլուստ աւարկայից համար իրենց ցուցած հիացմամբ :

3. Մեր արուեստագիտական յայտնութեանց ու զարգացման նպատող՝ երկու զբաւար կարողութիւնք կ'ան. մեր նմանութեան բնագոյր և վերլուծութեան ոգին : Առաջինը զմեզ կը պրզէ մեր շուրջը գտնուող երեւոյթներուն նմանելու՝ յորմէ երեւան կու գան արուեստին առաջին տարերք. երկրորդը զանոնք մանր քննել տալով՝ և գտակար գերու խմբելով, գանոնք զանազան ճիւղերու կը բաժնէ և կը զարգացնէ :

4. «Մարդ նմանող է՝ կ'ըսէ Լամարտին՝ որովհետեւ կատարելագործելի է» : Նմանութեան բնագործ՝ ամենէն ակներեւ ազդեցութիւնը կը նշմարենք վայրենեաց և երախայից վրայ, որոց վրայ գեւ չեն զօրեր քաղաքակրթութեան զաշնադրութիւնները, որք՝ այսու մարդկութեան նախնական պայմանը կը պատկերեն մեզ : Հաւանական է որ երկուսու մարմնոց՝ ալեւաց կ'ամ հնձոց ներկայ-

նակ ծածանմանք. — քարայրներու կամ բուսոց տեսքը, — թռչնոց դայլայլիք կամ հոգմոց սոլլլ՝ առաջին պարերու՝ առաջին բնակութեանց և երգոց նախազադափարն բնծայեցին առաջին մարդկանց, Ոմանք ի բանասիրաց նոյն իսկ բառից ծագումը նմանաձայնութեան վերագրեցին: Ելթէ այդպիսի ենթադրութեան մը ըստ ամենայնի ապացուցանելու տարերքը կը պակսին մենէ՝ սակայն անհնար է շատ մը բառից և իրենց ներկայացուցած առարկայից մէջ առնչութիւն մը չնշմարել: Տարակոյս չկայ որ ահ, սոլլ, թնդիւն, ոձ, և այլն բառերը նշանաւոր նմանաձայնութիւն մը կ'ընծայեն. այսօրինակ բառերն աւելի բաղմամբի պիտի ըլլային իրենց նախնական ձեւակերպութեան մէջ. բայց երկար գործածութիւնը անոնց սկզբնատիպ կազմութիւնը այլալոյս է, ինչպէս ջրերուն շփումը կ'ողորկէ ծովեզերքի գայլախաղճերը: Այսօր իսկ ժողովրդական և մանաւանդ մանկական լեզուն՝ շատ մը նմանաձայն բառեր կը ստեղծէ և կը գործածէ:

Ամէն զգայարանը թէ և յատուկ պաշտօն մ'ունին, ունին սակայն այնպիսի որոյնսութիւններ ալ որ հասարակ են ամենուն: Նկարիչը կարող են գունոց բաղադրութեամբ աղմկի կամ շփոթի տպաւորութիւն գործել, կամ, հակառակ բաղադրութեամբ՝ խաղաղութիւն և անշարժութիւն նկարել: Աւելի տարօրինակ զօրութեամբ՝ երաժշտութիւնը կարող է հնչմամբ, հնչման ժխտում եղով լուսութիւնը բացատրել:

5. Մարդկային ծանօթութեանց ճոխանալուն չափով՝ մի և նոյն բառը զանազան նշանակութիւններ ստացած է փոխաբերութեամբ,

այնպէս որ այն լեզուներ՝ որոց եղանակաւորութեան ստոյգ պատմութիւնն ունինք՝ զարմանալի օրինակներ կ'ընծայեն մեզ բառի մը յեղաշրջութեանց՝ իրենց դարեւոր կեանքին մէջ: Այսպէս rival բառի արմատը կը զըտնենք ա՛յլ բառի մէջ՝ թէպէտ ըստ իմաստի բնաւ ռիւեր մը չեն ցուցներ: Գեղ՝ հայսանակրիտ արմատը ծնունդ տուած է գեղ, գելույ, գլորել և այլն colline, clémence, enclin, déclin, déclivite, incliner և այլն բառերուն որոց ամենը տարբեր իմաստներ ունենալով հանդերձ՝ նախնական նուրբ կապով մ'իրարու կցորդուած են՝ այն է մեղմ գառիվայր, թեքել, ծոել (ոչ թէ կանգնել, ըմբոստանալ):

6. Մեր մինչեւ ցարկ ըսածներէն տեսնուեցաւ որ՝ ինչպէս բնական էր՝ մարդ առաջին անունները տուաւ միայն իրեն համար աւելի կարեւորութիւն ունեցող՝ կամ վրան աւելի խոր տպաւորութիւն գործող առարկաներուն: Իւր բառարանն իւր նիւթական պիտոյից սահմանն ունէր: Դիտելի է մանաւանդ որ ինք առարկայ մը, կ'անուանէ իրեն ամենէն աւելի աչքի զարնող մէկ որպիսութեամբ՝ այնպէս որ տեսակ մի ներդաշնակութիւն կայ այն նիւթի գաղափարի և զայն բացատրող բառին հնչման մէջ, և այսչափս կը բաւէ իւր նորազարթոյց զգացմունքն ուսահմանաւոր պիտոյը գոհացնելու:

7. Նոյն նմանութեան բնազդը կը տիրէ նաեւ գրոց հնարման մէջ: Առաջին դրաւոր լեզուն զծագրութիւնն եղաւ. առարկայ մը նշանակելու համար, անոր պատկերը կը նկարէին: Ահա քանի մ'օրինակ.



Արև

Իուրակն

Իկն

Իւրակ

Իւրակ

Իկն



ճարտուածք
շարժում



առաստաղ
երկինք



առագաստ
հով



բաց աչք
գիտութիւն



ձամբայ
անցեալը



բարձրութիւն
ուրախութիւն

Ձինական տառից ծագման վրայ խօսելով՝ Ապէլ Բեկիւզա կը ցուցնէ թէ Ձինաց զործածական տառերը Հիմնուած են այնպիսի ձեւերու վրայ որ ուղղակի կամ նմանութեամբ կը յիշեցնեն առարկան կամ պատկերուած գաղափարի մէկ հանգամանքը։ Ահաւասիկ օրինակներ։ Գիծ մը՝ կը նշանակէ 1. երկու գիծ՝ 2. երեք գիծ՝ 3. և այլն հռոմէական թուանշանաց պէս։ Գծի վրայ կէտ մը՝ կը նշանակէ վեհ կամ բարձր. տակը՝ ստոր մեծ ցած։ Գիծ մ'ուրիշ գծով մը երկու մասի բաժնուած՝ մէջ. ետեւէ ետեւ երեք մարդու կերպարանք՝ հետեւիչ. երկու կաշնացի գէմը իրարու զարձած՝ կաշեց. ծառայ մը ետեւ արեւու պատկերը՝ Արեւելք. թռչուն մը բոյնի վրայ՝ Արեւմուտք։ Շան նշանագրէն ծագած են բոլոր գիշակերաց անուանք։ Եղան նշանակելու ծառայած է՝ նոյնօրինակ հանգամանօք՝ մեծ որոճացողները նշանակելու։ Աւելի բարդ գաղափար մը յայտնելու համար, պէժ առ պէժ կրկին նշանակելու։ Զրի և աչքի պատկերը քովէ քով՝ նշանակեն շաղ. դուռ մը և ակննդ մը՝ շաղ. լուսին ու արեւ՝ փայլ։ Ձինական գրանշանք կատարեալ պատկերացում մ'են։ Նոյն սկզբունքը կը տիրէ նաեւ Մեքսիկեան, Անուամացի՝ եգիպտական նշանագրաց մէջ։ Համերը գործածած լեզուն եւս այդ կենթադրութեան նոր ապացոյց մը կրնայ համարուիլ։ այնու իսկ է որ մեծաւ մասամբ ամենուն բմբռնիչ է, ինչպէս նաեւ մեջկատարը, որով ամբողջ խաղեր կրնան ներկայացուիլ։

Տ. Մարդկութեան ձեւատարութիւնն է յառաջագիմը. ամենէն նորարարնչ՝ ամենէն տեխնիկ յաղթանակները՝ փոխանակ զինքը յափառեցնելով անգործութեան դատապար-

տելու՝ նոր զրգիւ մ'են իրեն աւելի եւս յառաջանալու, ինչպէս որչափ բարձրանայ մարդ՝ այնչափ աւելի կ'ընկարծակի հորիզոնն։ Ուստի չբաւականացաւ նա լեզուն և գիրը ձեռք բերելով, իրեն մէջ պէտ առարտած այլ անգործութիւն կերպով գործող կատարելութեան զրգման շնորհիւ, իմացաւ որ այդ յաղթանակաց տարտած կոյտի մէջ, շատ մը յայտնուած զանձեր կան, զոր հարկ էր կորզել զանոնք վայելելու համար։ Եւ Բ'նչպէս յաջողեցաւ. գործածելով բարեբար նախախնայ մութեան առ այս իրեն ընձեռած ձիւրքերը։

Առարկայ մ'առաջին տնայած տեսնելուս, ընդ աղօս միայն կը նշմարենք, այսինքն ա. նոր ամենէն ազգեւոր հանգամանքն մանաւանդ մեր վրայ տապաւորութիւն կը գործեն։ Հետզհետէ անոր հետ ընտելանալով կը սկսենք՝ շնորհիւ մեր մտաց վերլուծական ողջութեան՝ զանազանիչ անոր աւելի ներքին՝ աւելի սեփական որպիսութիւնները։ Մեր միտքը այս վերլուծական գործողութիւնը շարունակելով, զանազան առարկայից վրայ կը սկսի տարանջատել այն հանգամանքը, որ ամենց միայն սեփական են, և զայնս որ շատ մը առարկայից հասարակ են։ Այսպէս եթէ ակնարկ մը նետենք պարտէզի մը վրայ՝ նախ կը նշմարենք հոն տիրող ամենէն վառ գոյները։ Մտքը զետեւով է որ կը սկսիք զանազանիչ ուրոյն ծագիչները և որոշել անոնց մէջ նմանութեան և աննմանութեան կէտերն։ Միտքն յառաջ եւս վարելով այս վերլուծութիւնը՝ միակ առարկայէ մը կը սկսի անշատել զանազան յատկութիւններ, զոր օրինակ. ծաղկի մը գոյներուն և երանգոց տարբերութիւնը, հոտին զգիւնը՝ կամ բարկ՝ կամ մեղմ նուաղկոտ ազդեցութիւնը, ձեւի

խոկատիպ կամ վայելուչ մէկ կտրուածքը և այլն։

9. Մեզ համար հիմայ գիրք՝ ճայնի մը ներկայացուցին է, և բառ մը՝ առարկայի մը պատկերը։ Բայց տեսնը որ ի հնումն քառ մը՝ առարկայի մը պատկերին հետ տեւակն մը նմանաձայնութեամբ՝ անոր յեշտակն ալ կը զարթուցանէր, գիրք՝ հնչման մը կամ իմաստի մը հետ՝ անոր նիւթական պատկերն ալ էր։ Փոխանակ այժմու յստակ և պարզ գաղափարի՝ տարտամ պատկերներ էին բառերն ու յետոյ գիրքը։ Բայց հետզհետէ մարդու ծանօթութիւնները բազմաւնալով և յստակեցելով, մարդ՝ բառին պահեց իր ներկայացուցած առարկային գաղափարը միայն և անկէ անջատեց առարկային ներկայացումը՝ որ առանձին գործունէութեան մը ասպարէզն եղաւ։ Նմանապէս գիրք՝ հանճարոյ մեծ գիւտով մը՝ պարզ ձայնի մը ներկայացուցիչը ճանչցաւ և անկէ անջատելով սկզբան անոր կցուած ներգայնաւորութիւնը՝ զայն առանձին գործունէութեան մը նիւթ բրաւ։ Այս կրկնակի երկփեղկմանը (redoublement) ծնունդ տուին արուեստից։

Այսօրինակ երկփեղկմանը՝ թէպէտ ոչ նոյնչափ մեծ կարեւորութեամբ կամ նշանակութեամբ՝ տեղի ունեցած են և կ'ունենան ամէն մտաւորական երկոց մէջ։ Այսպէս իմաստասիրութիւնը՝ Արիստոտելի ժամանակ մտաւորական գործունէութեան ամէն ճիւղերը կը բովանդակէր. այսօր իւրաքանչիւր ճիւղի ճոխանալովը, առանձին ուսումներ դարձած են, և հետզհետէ երկփեղկելու կը դիմեն. զոր օրինակ. երկարականութիւնը կրնայ՝ հետզհետէ ճոխանալով՝ ընդհանուր բնագիտութենէն զատուիլ և առանձին գիտութիւն մը կազմել։

Մարդկային կարողութեան առաջին և հզօրագոյն յայտարարները՝ լեզուն և գիրք՝ յինքեան կը պարունակէին՝ անկերպարան ձեւով ի սկզբան՝ իւր գեղեցկագիտական յառաջդիմութեան բովանդակ տարերքը, ինչպէս կաղնոյն սերմը յինքեան կը պարունակէ գորութեամբ ամբողջ կաղնին որ յետոյ զանազան պարագայից ի մի զալովը՝ պիտի

ուճածնայ և մեծ բարգաւաճմամբ զմեզ պիտի սքանչւցնէ։

ԳԼՈՒԽ Գ. — Առաջին կազմակերպումը թիւն արուեստին.

1. Մարդ իւր ցուտը և հրճուանաց և ընդհանրապէս իւր ամէն յուզմանց բացառաւոր երկու միջոց ունի՝ ջայնն ու ջեւը կամ՝ շարժուածքը։ Այս բնական միջոցներն ամէն ժամանակ կ'ան ամենուն վրայ, մանաւանդ աւելի դիւրագոյն անձանց վրայ. բայց ոչ ձայնն՝ ոչ շարժուածք միօրինակ չեն։ Բարկութեան ստատը կամ աղիքաւոր բազկի տարածմանը, երկիւղի և արհաւիրաց ճիւղն ու խնդութեան աղաղակը, նոյն ձեւը նոյն շեշտը չունին. սպառնալից ձեւ մը և գգուանք ու գորովանք նոյն բացատրութիւնը չունին։ Ասոնց ուսումնասիրութիւնը կամ պարզ նմանութիւնը նորագարծոց արուեստին առաջին տարերքը կազմեցին։ Բացատրենք մեր միտքը։ Եթէ միշտեւ ժամանակ մը բաւականացաւ մարդ՝ բառով առարկայ մը յայտնել և ըստ իւրում կարի որոշիչ նշանագրով մը որ և է լակ մը ներկայացնել իւր նմանէն տարբերելու չափ մասնաւորութիւն մը յատկացնելով անոր, շնորհիւ ձայնին ուսումնասիրութեան և շարժուածոց փոփոխութեան՝ ջանաց ոչ զայն յիշեցնելու չափ միայն պատկերել առարկայն՝ այլ անոր ամբողջ յուզումն յայտնելու չափ։ Գիմագծերն՝ ու մարմնոյն դիրքը աւելի ուշադիր հետազօտելով՝ աւելի ողբական տեսակեմէ մը ներկայացուց զմարդ. բնութեան տեսարաններն ողբերոց այն զգացմամբ որովք անոնց տեսքը գիրքը կը լեցնէր։ Եւ վերջապէս քալլ մի եւս անդին անցնելով և նետուելով սահմանաւոր տարրէ անսահման ցնորքի մէջ՝ բնութեան մէջէն քաղած տարերքը բնութեան մէջ չգտնուած էակներու վրայ խմբեց ու ստեղծեց։ Արդարեւ անհնար է միայն արտաքին բնութեան ազդեցութեանց ցուցում մը համարել զոր օր. Shelleyին Queen Mabը. այդ օրային գծերն, այդ լուսապաղպաղ անդամքը, այդ հրաշալեաց աշխարհը՝ նիւթական աշխարհի մէկ լուսանկարը չեն։

2. Յայտնի է թէ մեր ամէն դատաստան-
ներն մեր վարժուած գծերուն վրայ կը հիմ-
նուին: Մարդկային կերպարանքն և բնու-
թեանը մեր գեղեցկագիտական դատողու-
թեանց հիմունքը կը կազմեն: Այսպէս հո-
րիզոնական գիծը՝ անդորրութիւնը կը պատ-
կերէ, հակառակ բելլեքիկալ գծին որ յուզ-
ման պատկերը կ'ընծայէ: Երբ մարդ ծիծաղի՝
շրթանց ծայրերը դէպ ի վեր կը ձգտին: Տխրութիւնը հակառակ արդիւնքը կը գործէ՝
երեսին բուրդը դժբերուն ուղղութիւնը դէպ ի
վար շրջելով: Ըստ այսմ՝ դէպ ի վեր դար-
ձած գծերը խնդրութիւն՝ թեթեւութիւն՝ զուար-
թութիւն կը շնչեն: Վերէն ի վար խոտո-
րումը կը նշանակէ թաղծութիւն՝ մեղամաղ-
ձութիւն: Այս դիտողութեանց ստուգութիւնը
կը ճշմարտութի ճարտարապետութեան մէջ:
Մեծամեծ քարերով կազմուած հորիզոնա-
կան լայն գծերը՝ ինչպէս կը տեսնուին եւ
գիպտական հոլայիպ մեհնից վրայ, մեզ
հաստատութեան՝ անսահման տեւողութեան
սպաւորութիւնը կ'ազդեն: Մինչդեռ ջինական
բակումները իրենց վերամբարձ եղբերով և օ-
գայաց գծերով զուարթամտութիւն կ'ազդեն:
Ընդհակառակն տիրութիւնը կը տիրէ ցրտա-
շունչ աշխարհներու օրանկիրն տանեաց վրայ
որոց վայրահակ կողերը տան որմունքն
իսկ իրենց տակ առնելով կարծես զանոնք
կը ճնշեն:

Նոյնպիսի դիտողութիւններ կ'ըլլան շարժ-
մանց՝ զունոց և ձայներու վրայ. բուն և
մեղմ՝ շարժուածք, բաց քնքուշ գոյներն ու
մոյզ թանձր գոյները, սուր և բամբ ձայ-
ները՝ բոլորովին տարբեր սպաւորութիւններ
կը գործեն: Շուշերի հուպկաւոր «Մա-
հուան երգը» քանի մը միջին երկար նօ-
թերու շարքով մի միայն՝ տխրութեան և
անսահմանութեան մէկ վսեմ գաղափարը
կը զարթուցանէ:

3. Տեսանք թէ արուեստը ոչ եթէ թէա-
կան դիպուածի մը, կամ արտաքին հարկի
մը, այլ մարդկային գործունէութեան անմի-
ջական արդիւնքն է: Բնական հաճոյք մը
կը զգանք այս ինչ գծերու, այս ինչ գունոց,
այս ինչ ձևերու զուգարդութենէ: Եւ այս
հաճոյքը բացատրելու համար անդուստին ա-

ռաջին օրէն նմանութեամբ միայն չբաւա-
կանանալով՝ մարդ իւր անհատական զոր-
ծունէութիւնը կը յայտնէ զարդեր ստեղծե-
լով որ գեղեցկագիտական ներքին զրգման
մը անուրանալի արդիւնքն են: Առջի բերան
այս ամէն զգացմանց արտայայտութիւնը ան-
տարակոյս շփոթ և իրերախառն են, և ինչ-
պէս ամէն գիտութեանց համար՝ ժամանա-
կով է որ անոնց իւրաքանչիւրին նկարա-
գիրն որոշուելով իրենց յատուկ ասպարիզին
մէջ իրենց սեփական եղող զարգացումն ստա-
ցած են. բայց որովհետեւ անհնար է՝ և
ըստ ինքեան իրաւունք մը չկայ որ ոչ միայն
ամէն ազգ և ամէն ժամանակ, այլ և ոչ իսկ
մի և նոյն ազգին զանազան անհատները
մի և նոյն կերպով զգածուին նոյն մէկ ա-
ռարկայէն, կամ մի և նոյն կերպով իրենց
զգացումներն արտայայտեն, բնականապէս ոչ
միայն արուեստը իրարմէ տարբեր են, այլ
նաեւ անոնց ըմբռնումը տարբեր ըլլալով
զանազան աշխարհաց մէջ՝ զանազան տա-
րադներով ալ արտայայտուած են: Եւ նոյն
իսկ մէկ ազգի տարբեր անհատը, որչափ ալ
միջավայրին հզօր ազդեցութիւնը ստիճան
մը հանգիստութիւն (analogie) տայ անոնց
գործոց, իւրաքանչիւր ոք իւր բացատրելու
կարողութեան և իւր զգալու չափոյն համե-
մատ կ'արտայայտէ:

Ըստ այսմ կրնանք արուեստը սահմանել.
«Մարդկային անձնատրուութեան յուզեալ բա-
ցատրութիւնը»:

ԳԼՈՒԽ Դ. — Արուեստին յեղաշրջութիւնը.
Գեղարուեստի տարերաց նոյնութիւնը:

1. Մարդկութեան մէջ՝ իւր ստորնագոյն
պայմանին սկսեալ՝ արուեստին ձևերով տե-
ռանք: Փառնուած երաժշտական գործիներն
ալ՝ երաժշտութեան հիւսիսները կը յայտնեն:
Կրնանք մակարերել թէ բանաստեղծութիւն
ու պարն ալ կը գտնուեն իրեն նոյն սկզբ-
բանց հետեւանք. թող որ այս երկուքն ալ
կը գտնենք այժմու վայրենի ժողովրդոց մէջ,
որոնք՝ ինչպէս ըսինք՝ ճշիւ կը պատկերեն
մեզ նախնական մարդկութեան վիճակը:

Այս՝ առարուեստն ինքնեկ ձկտումը՝ պատմական դարուց արշալուսոյն իսկ կը գտնենք վետական երգոց մէջ, ուր յուսոյ և արհաւրաց ազգամուտի՝ անհարթ ալլ խանգալառ երգեր կը ներշնչին: Բնութեան տեսարանաց յաշտութիւնը, տարեբայց պատերազմունք՝ միով բանիւ մարդկային ձեռնհասութեան վեր կարգուած զօրութիւնը՝ հետզհետէ աստուածակերպ երեւումներ կ'առնուին անզօր մարդուն անհրեկեալ մտաց առջև: Այս անձնաւորեալ երեւոյթը ժամանակաւ միշտ գնելով՝ դից և դիցազանց առասպելներու աղբիւր մը կը դառնային:

Մինչեւ ցայս վայր տակաւին արուեստն անանձնական է, ազգային է. ոչ մէկ մասնաւոր բանաստեղծի մը սեփական կնիքը չկրի: Ամբողջ ազգի մը կամ ցեղի մը հասարակաց հեծութեան կամ ըզձից թարգմանն է:

Բայց հետզհետէ արուեստն իւր գիտակցութիւնը կը ստանայ. արուեստասուրբն անձնաւորութիւնն երթալով ասելի ակներեւ կը հանդիսանայ, և երեւմի անկ ծայրայեղութեամբ անձնականութեան հետամուտ ըլլալով՝ արուեստին սեռն նպատակը անյայտ կ'ըլայ:

2. Ուստի արուեստը ոչ թէ քաղաքակրթութեան մէկ արգասիքն է, այլ անոր ծագիկն է կամ թէ սերմը: Մարդուն ամենէն զգալի և էական մէկ յատկութիւնն ըզդիցային անդուլ գործունէութիւն մ'է որ ամէն ծիւղերու կը տարածուի: Այս գործունէութեան զրգիւնն ու նպատակն է լուսագունի տեսնը. բայց զգացողական կարիքը մտաւորական կեանքն ու ամէն ուրիշ կարիքը կանխած են: Արդ այս զգացողական կարեաց լրման հետեանքն է բերկրանք, խինդ և խնժոյ կամ անոր ներհակն արտաւայելի՝ թախիծ և սուգ: Այս երկու տեսակ յուզմունքն ալ արտաբերն նշաններով կը յայտնուին. ձեւերու և շարժմանց թարգմանելով՝ յառաջ կը բերեն պարը՝ կայծը. չափակից խաղերով՝ երաժշտութիւնը. չափակից բառերով՝ բանաստեղծութիւնը:

3. Բայց որովհետեւ մարդս համակիր է և իրենէն զատ այլոց ալ բերկրանք և արտաւայելի գինք կը յուզեն, իւր առջև յանհուն

կը բազմանան առիթը և յանհուն կ'ընդարձակի արուեստից ասպարէզը:

Ըստ այսմ՝ կրնանք սահմանել թէ արուեստը յուզման մը արտայայտութիւնն է որ արտաբերուած կը թարգմանուի թէ գեղունակ ձեւերու և գունաց բազալորութեամբ, թէ մասնաւոր չափակցութեանց ենթակիցալ շարք մը ձեւերով՝ ձայներով և բառերով:

Եթէ արուեստից էական պայմանքն եղող դոշնէ և ձայնէ բնութիւնը քննենք՝ կը տեսնենք որ այս երկու տարրերէ ծագող գեղարուեստը առ աչս երեւցածէն աւելի սերտ կապակցութիւն մ'ունին իրարու հետ. քանզի երկուքն ալ ըստ գիտութեան՝ հիթերին հիւլէական թրթռմանց արդիւնք են, լստոյն՝ առ ի շեղ, և ձայնին՝ ըստ երկայնութեան. այս թրթռմանց թուէն կախումն ունին ձայնին սաստկութիւնն և տեսալը, և գունոց զանազանութիւնը սկսեալ մասնաշաղկապունէն մինչեւ կարմիրը¹:

Խնդիրն ասոնց ճարտար գործածութեան վրայ է. եթէ նոյն խաղին վրայ շարունակենք՝ աղօտ միօրինակութիւն մը կը ծագի. եթէ աստիճանաւոր ելեւէջ մ'առնունք՝ յուշնեցուցիչ թմրութիւն մը կը հետեւի. խաղերը՝ գոյները՝ բառերը՝ տարբերն են որովք ճարտարը գեղեցիկ ամբողջ մը կը կազմէ: Ուստի գեղարուեստից մէջ բացորոշ անշաղկապ արուեստից յետեւին է, որովհետեւ՝ ինչպէս տեսանք՝ նոյն ծագումն ունին, և նոյն նպատակը՝ այն է մարդուն գեղեցկադիտական վայելքը:

Հանճարին կայծովը մատուած ոգին՝ օրիւնակի համար՝ այն որ հզօր կերպով կը զգայ և հզօր կերպով կը բացատրէ՝ իրեն շնորք կ'ոգեւորէ քարը՝ հրաշագեղ արձաններու, հոյակապ շէնքերու, անշնորհ ոթները՝ բառերը՝ գոյները կը փոխուին Baeth մը Սօֆալտերուն, Չայլը Հարօլի մը կամ Թիցիանոյի մը «Յուդիթայ յաղթանակ»-ին:

Շարաշարելի

1. Առաջնոյն միջինն է հ23 միլիոններէ հազարաւորներէ, և երկրորդին՝ 260 միլիոններէ հազարաւորներէ: